

The Palestine News.

חדשות מהארץ

העתון שהיה אביו-מולידו של "הארץ"

מרדכי נאור

ואילו באורדו — "פילאסטיין אח'באר" (כשתי השפות המשמעות זהה — חדשות ארץ ישראל, כמו בשפה האנגלית).¹ על רקע הקפדת הבריטים על שם זהה, בולט ייחודו של שם העתון בערבית — "עתון פלסטיין", ועוד יותר — סירובם לתרגם את שם העתון בעברית ל"חדשות ארץ ישראל". במקום זאת הסכימו למילים "חדשות מהארץ הקדושה" ואלה מופיעות, ללא הבלטה, מימין לכותרת הגדולה באנגלית. לאחר הופעת גיליון אחד נמלכו בדעתם, והורו להשמיט את התיבה "הקדושה". מגיליון 2 עד 53 (ואחרון) שם העתון בעברית הוא "חדשות מהארץ". ומעניין: לא חדשות הארץ, אלא דווקא מהארץ.

רוב אלה שכתבו על תחילת השלטון הבריטי בארץ, והזכירו בהקשר זה את "חדשות הארץ", ציינו כי השלטון הצבאי, שהיה בתוקפו עד אמצע 1920, הפגין עמדה אנטי-ציונית ולא פעם גם אנטי-יהודית.² בגיליון הראשון של העתון, על שלוש השפות הראשיות, אין הדבר בא לידי ביטוי. ב"מניפסט" תלת-לשוני, שבעברית הוכתר בכותרת "ארץ ישראל הנוכחית" הופנתה קריאה תקיפה למוסלמים, ליהודים ולנוצרים:

התושב המושלמי, בהיותו יושב על חוף ערב אשר על ים התיכון, מבין, כי יש לאחרים, חוץ ממנו, עניינים דתיים, רגשיים ומסחריים. לכן תהיה טעות גדולה מצדו אם ינסה להחזיק בפוליטיקה המיוסדת על משפטים מקדמים, שלא תצלה, בנוגע להרחקת האל-ערבים או הלא-מושלמים מפלשתינה.

כך צריך העברי, בשמחו על הרעיון להשיב לתחיה את הציביליזציה הלאומית שלו בערש דתו ההסתורית וגוער, להזהר מאיזו טנרנציה (נטייה) שהיא, אשר תוכל להתעורר בקרב המתלהבים לחשב את הנכרים בארץ הקדושה כאלו היו ככנענים הקדמונים — כאנשים הראויים להגרש. לאשרנו עברו הזמנים שבהם יכלה הנצרות המסדרת להתנהג רע, כמו בימים החשכים והאיסבלניים של מסע הצלב הראשון...³

עתון חדש נולד

שתי מטרות הניעו ככל הנראה את הבריטים לפרסם את העתונים הנ"ל: א. העברת מסרים, בשפות שונות, לחיילים המשרתים בצבאם; ב. נגישות לאוכלוסייה האורחית. המהדורה העברית ביקשה לאחד את שתי המטרות. בצבא הבריטי בארץ-ישראל ובמצרים שירתו

קורות העתונות העברית בארץ ישראל משתרעות על פני 130 שנה. ראשיתן ב"הלבנון" וה"חבצלת" שהופיעו תקופה קצרה ב-1863. משנה זו ואילך מתחלק הזמן, באופן גס, לשתי תקופות: האחת, בת מעט יותר מחמישים שנה, עד מלחמת העולם הראשונה; השנייה — מסיום המלחמה ב-1918 ועד ימינו.

מלחמת העולם הראשונה (1914-1918) מהווה קו-שבר: במהלכה הופסקה הופעתם של כל העתונים, ומאביב 1917 לא הופיע בארץ עתון כלשהו. שנה אחר כך מתחיל להופיע העתון שפתח את התקופה השנייה — "חדשות מהארץ". שבועון עברי זה, שהמו"ל שלו היה הצבא הבריטי שכבש חודשים קודם לכן את חלקה הדרומי של ארץ ישראל, לרבות ירושלים, הופיע במשך שנה (ושבוע), והיונה כתב עת יחיד בעברית. הוא היה עתון לכל דבר, וכלל חדשות, ידיעות, כתבות, מאמרים ומודעות. טובי העתונאים והסופרים של העת ההיא השתתפו בו. למרבה הפלא, על אף חשיבותו, לא הוקדשה לו עד כה תשומת-לב יתרה מצד החוקרים. אפשר להשוותו, במידה מסוימת, ל"במחנה" נוסח מלחמת העולם הראשונה. בכך לא מסתיים הקשר שלו לעתונות בת זמננו. קשר הדוק יותר יש לו ל"הארץ", בהיותו מעין אביו-מולידו. כשאוזרח העתון בקיץ 1919, נקרא "חדשות הארץ", ולקראת סופה של אותה שנה אימצו המו"ל והעורכים את השם "הארץ".

עתון ב"6 שפות

"חדשות מהארץ" היה אחד הבנים של משפחה מסועפת. אחיו הבכיר הוא "The News Palestine", שבועון בשפה האנגלית, שהוציא "חיל המשלוח המצרי", כפי שנקרא צבאו של הגנרל אלנבי, שכבש את הארץ. לצידם של העתונים בשפות האנגלית והעברית ראה אור גם שבועון מקביל בערבית — "גיארידאת פלסטיין" (עתון פלסטיין). עד כה היה מקובל כי שלישיית-עתונים זו הופיעה במקביל, בקהיר, במשך שנה ומשהו. והנה מתברר, כי מדובר למעשה בשישה עתונים: הבריטים הוציאו גם עתונים בשלוש שפות הודיות — הינדי, אורדו וגורומוקי, בשביל החיילים ההודים הרבים שנטלו חלק בכיבוש הארץ. עתונים אלה — כמו אחיהם בעברית ובערבית — נשאו בגאון את השם האנגלי — "The Palestine News", ואילו השם בשפה הרלוונטית היה באותיות קטנות יותר. בשפת הינדי נקרא העתון "פאיילסטיין פאטריקה"

דיל בכל יום חמישי
G. H. O., PALESTINE
 מחיר הנליין: גרוש מצר אחד.

חדשות מהארץ הקדושה
 תחנת העברית של שבועון המסלחת הצבאית
 עמדה אשר למחנה הכרימי בארץ הארוב
 הנכבשת.

The Palestine News

THURSDAY 4 APRIL 1918	יום חמישי כ"ב ניסן תרע"ח	שנה א' ג'ריון א'																																																										
<p>יום א' סבואר נשטס תושב ירושלים על שני תושבים ירושלים קש של 10 לירות מצרות כ"א על כנס ליה תרופת וזה בסדר 22 שיליון כקף למרת הוה ערבו תרש"ב 27.50 ג.</p> <p>יום א' סבואר תולו על תושב ירושלים קש של 50 ליה מצרות על כנס נטולין אחד וזה של 20 פרנקס צרפתים בסדר 90 ג. כנת ערבו תרש"ב וזה 27.50 ג.</p> <p>יום ה' סבואר נשטס תושב ירושלים על תרת 27 ג הלף כד של 50 נשטס מצר- לשלש קש של 10 ל"ט או להאס"ב תרש"ב.</p> <p>יום ו' סרן נקטס שלישה תושבים ירושלים בשביל תחם מות עוף כקף הלף נקטסם צרפתים, משלוחם של: 20 ל"ט, 20 ל"ט, 10 ל"ט.</p>	<p>יום כ"ה ינואר נשטס תושב ירושלים על כנס נטולין וזה של 20 פרנקס צרפתים בסדר 92 נשטס מצר- למרת הוה ערבו תרש"ב ק 77.15 ג. לעמרת סרן של ג' תרש"ב בבית הסדר.</p> <p>יום כ"ה ינואר תולו על תושב ירושלים קש של 50 ליה מצרות בשביל תצ 70 ג' ס' הלף שני כרות בעלות 60 ג.</p> <p>יום כ"ה ינואר תולו על תושב ירושלים קש של 50 ליה מצרות על כנס נטולין וזה של 20 פרנקס צרפתים בסדר 90 ג' למרת הוה ערבו תרש"ב וזה 27.10 ג.</p> <p>יום כ"ה ינואר נשטס תושב כית-האס"ב על תרת 54 ג כמטקסם הלף כד נקטסם מצר של 100 ג' לעמרת סרן של ג' תרש"ב בבית הסדר.</p>	<p>לוח השבוע</p> <table border="1"> <tr> <th>יום</th> <th>שבת</th> <th>יום ג'ריון א'</th> </tr> <tr> <td>יום א' סבואר</td> <td>4</td> <td>22</td> </tr> <tr> <td>ב'</td> <td>5</td> <td>23</td> </tr> <tr> <td>ג'</td> <td>6</td> <td>24</td> </tr> <tr> <td>ד'</td> <td>7</td> <td>25</td> </tr> <tr> <td>ה'</td> <td>8</td> <td>26</td> </tr> <tr> <td>ו'</td> <td>9</td> <td>27</td> </tr> <tr> <td>ז'</td> <td>10</td> <td>28</td> </tr> </table> <p>ערכי הכספים בארצנו</p> <table border="1"> <tr> <th>ערכם</th> <th>ערבם</th> </tr> <tr> <td>100</td> <td>97.5</td> </tr> <tr> <td>50</td> <td>87.75</td> </tr> <tr> <td>20 פרנק צרפתי</td> <td>37.15</td> </tr> <tr> <td>100</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td>50</td> <td>95</td> </tr> <tr> <td>20 פרנק צרפתי</td> <td>80</td> </tr> <tr> <td>100</td> <td>4.85</td> </tr> <tr> <td>50</td> <td>3.85</td> </tr> <tr> <td>20 פרנק צרפתי</td> <td>6.5</td> </tr> <tr> <td>100</td> <td>12</td> </tr> <tr> <td>50</td> <td>6</td> </tr> <tr> <td>20 פרנק צרפתי</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td>100</td> <td>1.2</td> </tr> <tr> <td>50</td> <td>0.6</td> </tr> <tr> <td>20 פרנק צרפתי</td> <td>1.5</td> </tr> <tr> <td>100</td> <td>0.15</td> </tr> </table>	יום	שבת	יום ג'ריון א'	יום א' סבואר	4	22	ב'	5	23	ג'	6	24	ד'	7	25	ה'	8	26	ו'	9	27	ז'	10	28	ערכם	ערבם	100	97.5	50	87.75	20 פרנק צרפתי	37.15	100	100	50	95	20 פרנק צרפתי	80	100	4.85	50	3.85	20 פרנק צרפתי	6.5	100	12	50	6	20 פרנק צרפתי	3	100	1.2	50	0.6	20 פרנק צרפתי	1.5	100	0.15
יום	שבת	יום ג'ריון א'																																																										
יום א' סבואר	4	22																																																										
ב'	5	23																																																										
ג'	6	24																																																										
ד'	7	25																																																										
ה'	8	26																																																										
ו'	9	27																																																										
ז'	10	28																																																										
ערכם	ערבם																																																											
100	97.5																																																											
50	87.75																																																											
20 פרנק צרפתי	37.15																																																											
100	100																																																											
50	95																																																											
20 פרנק צרפתי	80																																																											
100	4.85																																																											
50	3.85																																																											
20 פרנק צרפתי	6.5																																																											
100	12																																																											
50	6																																																											
20 פרנק צרפתי	3																																																											
100	1.2																																																											
50	0.6																																																											
20 פרנק צרפתי	1.5																																																											
100	0.15																																																											

ארץ ישראל הנוכחת

כעת—אחרי אשר ההתרגשות והמבוכה של
 התחקיקות, תולה לכתום כאמי הרהוטים, ומנן דרך לעבודתם
 האדמונטס-מצריות—אמשר להציג הצרכים השונים בשביל
 החרושות הכי עקרות לצבא ולתושבים.

יש אנשים הרוצים לדעת מה מתרחש אצל שכניהם, ויש
 כאלה השתוקקים לדוידע לשכניהם מהסאורעות שבתוכם
 הם השבועון, תורש"ב מפלמחיתו יושש לע"ו לקבוצת
 קראים שונים בתוך הלחץ המעורר לתחיה את המסחר
 הגדום, ומודיע עיד התפתחות של מצב נורמלי, אפשר
 שנתון וזה להתבטא קר, מלבד של עניינם פחות אי-נורמלי-
 יען כי מה באמי המצב אינו יכול להסות כיכ לוח
 שכצורת, סקום אשר כל התקדמות של בעלי הנדחת
 משיבה את המריס"הל הנחלצה מעל האויריס אל מדינת
 האם שלה, אשר אמעלה קיעות תרש"ב בשנת 1914
 פה יש לנו עבר, אשר מסנו נוכל להוציא לנו תרבה
 מסקנות מבעלות ונסחיה, אבל בנוגע לעתיד קשה לחזות
 עתה אינו דעת שויה כחם ללכנו זה רק טבל הבלבול
 את העובדה הנראית לעין, כי באותו העתיד יוכל
 החר"ק י לבקר את ירושלים רק בתוך סרן בין יתר
 המרים, או בתוך סרור זה בין סוררים ורם אחרים, אבל
 אנחנו חיים לעיד חיי הית, ולכן עלינו להשתדל להוציא
 סתהוה את התועלת הכי טובה, להבא בוגה מסלות-ברזל
 ורדכים ומפת לעת ירחוב כלי סקם את חוג פעלתה ועיני
 יוכל השבועון, תרש"ב מפלמחיתו התפתשם יותר בנקל,
 התושבים של הסקסות הנכבשים באמי יכולים להשתמש

בזה באופן הכי טוב בתרש"ב ובדעים את שותהוה
 ונתהם, ובכלל להוציא תועלת ככל סקרה הסוררן לעיניהם
 עי-היריפת התורקים, הסמור— אם כי הוא עשוי ההכרת,
 סביל קשת, כמו שמוא בחלק הכי טרל של יתר תערים לתע
 הסלחום— ישוב לתחיה, ואו וכלו התושבים לקיים להחיי
 חלק סמו שאמרו בנאות: אם רק יוכלנו להשמר מתורקוס
 כי אז תראו מה שנוכל לעשות בארץ-החמה.
 התורקים תרשו אחרי איכע סאות שנה של מסעלה
 עובת ואי הרהוטה מתחלה כבר לתכין איד להעריך את
 תחלוק בין תחלה, אשר תחנה קיסת רק למובת הסתלה
 ובאות חקיסת למובת הסתלה, בין פקדים השסיס סמדי
 סעצור על דרך תאורחום— הפת נכפ"ים התורקים-החדשים
 תנקראים כן עיש קירחום חדתה: יסק! — האוסרים
 כמות כדי ליצר את תוצרות של השנת רש"ב לכל וזה
 שמוא, ובין פקדים הנכונים סמדי, כיון שזוהו חלק סעבודתם
 חוסרת לכא לעזרת מי שמוא. ככל קבל שום השענה
 סקדמת עי סוכת הנאה או נתינת כקשישין, הנת
 תורמנות הנתה עזרות ורבה כדי לתת את חיכלה
 לתושבי א"י להעסיק את עצמם בתקון העבודות והנקיפ
 שסביל כמסך העבר של ארבעים תורש"ב, וזהו, יש
 לקוות, כי עם יציאת התורקים חלפונערת סרן הלחץ
 והסמס, אשר העיקר את הסמיה הנאות, ככל אמן אין
 עתה אופן להירשות של תנבלה או תרובת בשביל העמיה,
 תושב המושלים, כיוותה יושב על תק ערב אשר על יד
 ים תרובת, סבין, כי יש לאחיים, חרן סמטה, עניינם רחויש

אחד מהגיליונות, "בהנהלת מ. שטיינפלד (שהם) בעל בית דפוס ביפו." שטיינפלד, היה מדפיס נודע של עתונים ביפו, ולאחר מכן בתל-אביב.

גיליון ו' מערב שבועות תרע"ח (16 במאי 1918) נפתח ב"מודעה":

מפני קושי העברת ניר-דפוס לירושלים ומשלוח העתון מעיר זו, מצאנו לנחוץ להעביר לקהירה הדפסת התוצאה העברית של עתוננו חדשות מהארץ. בסבת השנויים האלה לא יכלנו להוציא לאור את עתוננו במשך השבוע האחרון.

מהיום והלאה יופיע העתון בזמנו מדי שבוע בשבוע. אנו מקיים כי עם השנויים האלה הוסרו גם כל המכשולים עבור המשלוח המהיר של העתון.

ליטנטנט-קולונל, העורך הצבאי הראשי

במקביל פירסמה המערכת עלון הסברה בן ארבעה עמודים — שניים באנגלית ושניים בעברית, כהתימת פירי-גורדון. העורך הראשי הסביר את נסיבות העברת המערכת למצרים, אך ארץ ישראל אינה מקופחת בעלון זה. בראש החלק העברי מופיע שמה במפורש, והחודש — אייר תרע"ח. באנגלית נכתב: Palestine, May 1918. העורך הראשי בישר לקוראים כי בקרוב תחל להופיע "הוספה ספרותית מיוחדת" בעריכתו של "סופרנו מר ש. בן ציון". הפנייה הסתיימה במילים אלה:

אנו מקווים שהתוצאה העברית עם הוספתה הספרותית תמצא סעד מצד הקהל שבארץ ישראל ובארץ מצרים ובכל שאר הארצות.⁴

ואמנם מה-5 ביולי 1918 ואילך מצורפת לעתון "הוספה ספרותית" עשירה — "שי של ספרות". לא נעסוק בה, על אף חשיבותה ותרומתה לעתון, כיוון שהדבר כבר נעשה בהרחבה על-ידי פרופ' נורית גוברין.⁵ "שי של ספרות" ראה אור עשרים פעם, כלומר הוא צורף לחלק ניכר מהגיליונות, אך לא לכולם, וזאת בשל קשיים ובעיות שהתעוררו באיסוף החומר, העברתו למצרים, ועוד.

מה ומי בגיליונות השונים

כאמור, "חדשות מהארץ", אף שהיה "עתון צבאי", תיפקד כשבועון לכל דבר. בכל אחד מהגיליונות הופיעו חדשות, ידיעות, פרשנויות ומודעות. כך למשל, בגיליון ת' בא דיווח מפורט מיפו ותל אביב, על שלושה אירועים חשובים שהתקיימו בהן, באותו יום עצמו: חג הביכורים, טקס החזרת ספרי התורה שהוגלו מהעיר בפסת תרע"ז-1917 בעת "הגירוש הגדול", וחג הפרחים. הכותב, שחתם באות ש', היה מלא התפעמות מהאירועים, ודבריו מסתיימים בשורות הבאות: "חג הפרחים" [השלישי והאחרון באותו יום] נגמר בשירת 'התקוה'. הקהל עיף ורצון מיום של התרגשות ועמידה על הרגלים. שב כל אחד לביתו, אבל בלב מלא שמחה, בלב מלא תקוה חזקה בעתיד יפה ורב תוכן ההולך ובא."

מאמצע 1918 ואילך אלפי חיילים יהודים ("הגדודים העבריים") שחלק מהם — מהגדוד ה-39, ה"אמריקני", וכל הגדוד ה-40, (ה"ארץ ישראלי") — שלט בעברית; כן היה חשוב לבריטים להגיע אל האוכלוסייה היהודית האזרחית, תחילה בדרום הארץ, ולאחר השלמת כיבוש הארץ בספטמבר 1918 — בארץ כולה. ייתכן גם שהם כיוונו את העתון לאלפי בני היישוב היהודי מארץ ישראל שהוגלו למצרים בראשית מלחמת העולם הראשונה, וחזרו אליה רק לאחר סיומה.

אין עדויות על היקף התפוצה של העתון, אך בגיליונות השונים מורגש מאמץ להרחיבה, מסופר על סניפים ונציגויות בארץ ישראל, מצרים וסלוניקי ומודגשת העובדה שמדובר בכתב עת ייחודי.

עורכו הראשי של העתון היה לויטנטנט-קולונל (סא"ל) הארי פירי-גורדון, מעורכי ה"טיימס" של לונדון, שגוייס לצבא ועסק בתפקידי הסברה. הוא היה אחראי למהדורות בשפות השונות, ולכל אחת מהן היה עורך בפועל. את הגיליונות הראשונים בשפה העברית ערך יהושע קנטרוביץ', איש ירושלים, בעל ניסיון עתונאי מסויים בירושלים ובקושטא. ואולם, הוא לא התמיד בכך זמן רב. מגיליון 6 ואילך העורך בפועל הוא ברוך בינה, בן 26 בעת ההיא, יליד קישנייב ומן היתומים שהעלה ישראל בלקינד לארץ לאחר הפרעות בעיר, ב-1903. לא ידוע על ניסיון עתונאי קודם שלו. הוא הוגלה למצרים על ידי התורכים בתחילת מלחמת העולם הראשונה, ולקראת הופעת "חדשות מהארץ הקדושה" נתמנה לסגנו של קנטרוביץ'.

העורך ברוך בינה (בתמונה מתקופה מאוחרת יותר)

המהדורה בשפה העברית היתה היחידה שלא הופיעה מראשיתה בקהיר, כמו שאר המהדורות. הגיליון הראשון ראה אור בירושלים ב-4 באפריל 1918, ארבעה שבועות לאחר צאת הגיליון הראשון בשפה האנגלית בקהיר, ושבוע לפני הופעת המהדורה בערבית. חמשת הגיליונות הראשונים של "חדשות מהארץ" הופיעו בירושלים, ומן הגיליון השישי ואילך עברה המערכת לקהיר, ושם הוצא העתון עד גיליונו האחרון. הוא הודפס בדפוס ויזל, וכפי שצויין בכל

חשיבותו של העתון היתה בוודאי בעצם הופעתו, בימים הקשים והדרמטיים ההם, תקופת כיבוש הארץ והשיקום שלאחר מלחמת העולם הראשונה. בנוסף, יש לראות בו מסמך כמעט היסטורי, שכן בתחילת ימיו לא הופיעו עתונים אחרים בארץ, ומבחינה זו הוא מהווה מקור בלעדי ואותנטי לסיקור התרחשויות הקשורות ליישוב, לארץ ישראל ולגדודים העבריים.

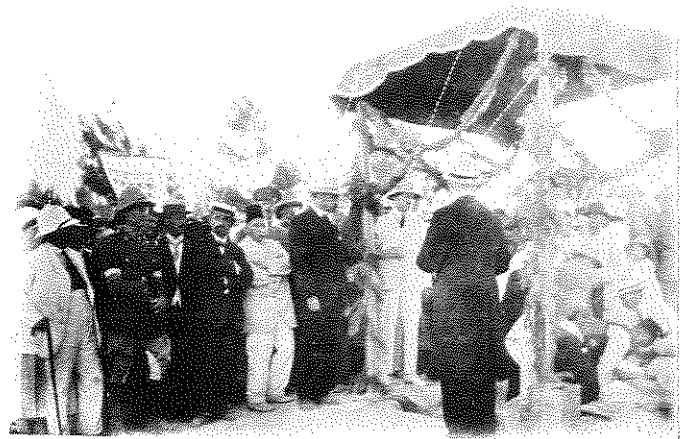
בגיליון ח' שהוזכר לעיל מופיע מדור חד-ישן: שחמת. הוא ואור לראשונה בגיליון ג', אלא שאז כונה "מחלקת השך". ראוי לציין כי מדור זה הופיע גם בגיליונות בשפות האנגלית והערבית. בגיליון י"ב הופיעו ידיעות מפורטות מירושלים וחברון וכתבות מיפו, חולדה, קהיר ואלכסנדריה. בכל גיליון, בעמוד הפותח, בא מאמר פרשנות בשם "המצב הצבאי". לרוב על הקורה בחזית המלחמה בצרפת, היערכות הכוחות, התקפות וציון הצלחות של צבאות מדינות ההסכמה (בריטניה, צרפת וארצות הברית), תוך מגמה בולטת להמעיט בערכם של גייסות האויב — צבאות מעצמות המרכז (גרמניה, אוסטריה-הונגריה ותורכיה). המצב הצבאי בארץ-ישראל זכה לאיזכורים מעטים בלבד, על אף שבמשך חודשי ההופעה הראשונים של העתון עברה החזית קילומטרים לא רבים מצפון לירושלים.

הכותבים בעתון היו מטובי הסופרים והעתונאים שקנטרוביץ, ואחר כך בינה, הצליחו לגייס. ביניהם נזכיר את משה סמילנסקי, מרדכי בן הלל הכהן, ד"ר ניסן טורוב (מי שכינה לאחר כשנה כעורך הראשון של "חדשות הארץ" המאווררת) ומנשה מאירוביץ' הביליוני, שנהג לחתום, גם כאן, בכינוי "מזקני היישוב". הוא תרם לעתון סידרה של מאמרים על תולדות כל היישובים היהודים שהוקמו בארץ בימי העלייה הראשונה.

"חדשות מהארץ", בניגוד לכל, או רוב, העתונים וכתבי העת שהופיעו בארץ עד אז, נהג לשלם שכר סופרים, אם כי מן התכתובת המצויה בנדון בתיקי הארכיון הציוני, נראה שהתעוררו לא מעט ויכוחים לגבי גובהו. כך לדוגמה, במכתב מכ"ג בתמוז תרע"ח, כנראה מן המשרד הארץ ישראלי בירושלים (אין חתימה), מצורפים שני מאמרים לעתון, וכן הערה בזו הלשון: "...רציתי להעיר בזה כי הד"ר טורוב צריך לקבל בשביל מאמריו יותר מכפי הנורמה הקבועה". תשובתו של ברוך בינה, מד' באב תרע"ח, מגלה מי שלח את המכתב הקודם: א. אוליצקי, מפקירי המשרד הארץ-ישראלי, ולימים פקיד בכיר בסוכנות היהודית. לגבי ההערה ה"כספית", השיב בינה: "קיבלתי את מכתבך האחרון ואעשה כל מה שביכולתי למלא את הצעותיך. אשתדל שהד"ר טורוב ומר מרדכי בן הלל הכהן יקבלו יותר בעד עבודתם."

המערכת כולה אושפזה בבית חולים

לעתים מזומנות צורף ל"חדשות מהארץ" מוסף מיוחד בשם "The Gazette", שהיה תרגום עברי של העתון הרשמי הבריטי. במוסף זה הופיעו הודעות ממשלתיות בתחומי החיים השונים, החל במכירת גמלים, מטעם רשות ממשלתית זו או אחרת וכלה בתיחום האזורים

מאירוביץ קיץ 1918, שתוארו בהרחבה ב"חדשות מהארץ": למעלה — שתי צעירות תל אביביות ב"הג הפרחים"; למטה — טקס הנחת אבן הפינת לאוניברסיטה העברית על הר הצופים

היהודיים בארץ, על היקף שטחיהם המעובדים (שטח הפרדסים הגדול ביותר נמצא בפתח-תקהו — 6,652 דונם, והמושב השנייה בשטח פרדסיה היא דווקא נס ציונה הקטנה — 1,231 דונם), מספר הבתים בכל יישוב, כמה פועלים עובדים בו ועוד נתונים לרוב.

בגיליון כ"ה מ-27 בספטמבר 1918 צויין בחגיגות דבר ניצחוננו של גנרל אלנבי, שבמתקפה קצרה הכניע את הצבא התורכי וכבש את חלקה הצפוני של ארץ ישראל ואת סוריה ולבנון. שבעה שבועות אחר כך, בגיליון ל"ב (15 בנובמבר 1918), בישר העתון על סיומה של המלחמה באירופה. כותרת המאמר הפותח בעמוד הראשון הוחלפה מ"המצב הצבאי" ל"המצב הנוכחי", ועל הצבא הגרמני המובס נכתב: "הגיעה שעתו... החיה הטורפת כרעה ברך ולא תקום."

בסוף 1918 ובתחילת 1919 חלו בעתון שינויים. הוא הורחב (מ-8 ל-12 ואף 16 עמודים) והתרבו המודעות, ומאיך הוכפל מחירו ל-2 גרוש, החל בגיליון הראשון לשנת 1919, "מפני יוקר הנייר ורובי ההוצאות בסבת המצב הנוכחי".

פריחתו של העתון היתה מלאכותית, שכן סופו נראה באופק, אף אם הדבר טרם הורגש בגיליונות עצמם.

ב-17 בינואר 1919 פנה "סגן העורך הצבאי", בדרגת קפטיין (החתימה באנגלית לא ברורה), אל מזכיר ועד הצירים הציוני בתל אביב והודיע לו על "מכירתו של 'הפלסטיין ניוז'". הוא מתייחס

שבהם מותרת פעילות פרוצות ביפו וירושלים וכן כללים ותקנות בדבר הפעלת "בתי בושת" של הצבא.

גיליון י"ח נשא אופי בלתי שיגרתי. היה בו מוסף מיוחד לכבוד הנחת אבן הפינה לבניין האוניברסיטה העברית על הר הצופים בירושלים. בין השאר הופיע בו קטע מתורגם, אוהד מאוד, מהמהדורה האנגלית ורשימה בשם "אל ההיסטוריה" בחתימת ב. (אולי העורך — ברוך בינה), שהוקדשה ל"בת דודתי צפורה, ששלחה יד בנפשה כאודסה, על אשר נעלו בפניה את דלתות האוניברסיטה הרוסית על היותה יהודיה". הרשימה כולה מהווה שיר הלל למפעלותיו של ד"ר חיים וייצמן, שהוא "הגורם להכרות בלפור" ו"יוצר האוניברסיטה העברית", ולדעת הכותב אלו הן סיכות טובות לכך, ששמו של וייצמן "ראוי להיכתב על דף מיוחד בספר הזהב שלנו".

מחיר הגיליון היה גרוש מצרי אחד. אין כל מידע, בעתון או במסמכים שבארכיון, מה היתה עלות העתון. לעומת זאת ידוע לנו כי ההנהלה הציונית בירושלים סיבסדה את הוצאתו ב-20 לירות מצריות לגיליון. אנו יודעים זאת מהתכתבות שנערכה בסוף 1918 ובתחילת 1919 בדבר חובו של "ועד הצירים" הציוני למינהלת העתון. במכתב מ"ז בשבט תרע"ט (18 בינואר 1919), שנכתב עברית בחתימה לא ברורה באנגלית, נמסר כי "הוסכם בומנו בין המערכת הצבאית וועד הצירים לשלם 20 פונט מדי שבוע בשבוע עבור פרסום ההוספה הרשמית או עבור פרסום המודעה על עמוד שלם מעתוננו."⁷ בין הצדדים הוסכם כי התשלום יהיה עבור מודעת עמוד, כנזכר, וכן עבור ה"שי של ספרות", כך שכלפי חוץ לא נראה היה שמדובר בסוכסוכייה לעתון עצמו, אם כי במכתב דלעיל נכתב במפורש, שהתשלום הוא עבור "פרסום ההוספה הרשמית [דהיינו העתון] או עבור פרסום המודעה". זאת גם אפשר ללמוד מהפרשה הבאה: הבריטים, בהגינותם הנודעת, לא אבו לקבל תשלום כשמסיכות שונות לא הופיעו גיליון זה או אחר. כך היה בעת שבינה ועוזריו הכינו את גיליון חנוכה תרע"ט. ב-28 בנובמבר 1918 כתב העורך הראשי, פירי-גורדון, בעצמו מכתב לוועד הצירים ביפו, ובו דיווח כי מר בינה ויתר אנשי צוות המהדורה העברית מאושפזים בבית חולים בשל מחלת השפעת שתקפה אותם (בעת ההיא קטלה השפעת מיליונים ברחבי העולם). "לאור זאת] החלטתי שלא להוציא את הגיליון המיוחד לחנוכה ואני מחזיר בזאת את הצ'ק ששלחתם לי ברוב אדיבותכם, ושנועד לכסות את ההוצאות היתרות של העתון."⁸

CALENDAR OF THE WEEK.

1918.	Gregorian Calendar (Coptic)	Bahian Calendar (Julian)	Hebrew Calendar 5778	Islamic Calendar 1338
Monday	May 21	May 10	Sivan 12	Shaban 18
Tuesday	" 22	" 11	" 13	" 19
Wednesday	" 23	" 12	" 14	" 20
Thursday	" 24	" 13	" 15	" 21
FRIDAY	Trinity Sunday	" 14	" 16	" 22
Saturday	" 25	" 15	" 17	" 23
Sunday	" 26	" 16	" 18	" 24
Monday	" 27	" 17	" 19	" 25
Tuesday	" 28	" 18	" 20	" 26
Wednesday	" 29	" 19	" 21	" 27

למערכת העתון (שהוציאה את כל המהדורות הלשוניות) היה גם סניף קדמי, כנראה יחד עם הכוחות הלוחמים. למטה: לוח שבועי שהופיע במהדורה באנגלית וכלל את התאריכים והמועדים לפי ארבעה לוחות-שנה: מערבי (גריגוריאני), מזרחי (יליאני), יהודי ומוסלמי

פריחה — והוצאה למכירה

גיליונות "חדשות מהארץ" מהווים מאגר בלתי-נדלה של מידע על החיים בארץ בשלביה הסופיים של מלחמת העולם הראשונה ובחצי השנה הראשונה שלאחריה. ידיעות, כתבות ומודעות מספרות בדרכים שונות על שמחה ולהבדיל אבל, פרטים על היקף המסחר לסוגיו השונים, הצגות ראינוע והרבה נתונים סטטיסטיים. גיליון לי למשל כולל מוסף סטטיסטי מיוחד ובו נתונים על כל היישובים החקלאיים

האיש ש"איורח" את "חדשות מהארץ" – יצחק לייב גולדברג (יושב באמצע), בחברת חברי מרכז ציוני רוסייה. משמאלו: נחום סוקולוב. עומד ראשון משמאל: יצחק גרינבוים

העתון החדש. ולצמן, כבעל ניסיון כמו"לות ברוסיה, טיפל בהעברת העתון, נכסיו ומנוויו מקהיר לירושלים, ובמקביל אירגן גולדברג את המערכת ותר אחר עורך. כבר בהתחלה הגיע למסקנה שראוי להפוך את השבועון ליומון. אחת הבעיות הסבוכות שבה נחלק, היה שם העתון. על כך צמח כבר מיתוס שלם, שלפיו גולדברג ואנשי חוגו, ביניהם מרדכי בן הלל הכהן ויוסף לוריה, החליטו להכתיר את העתון בכותרת "ארץ ישראל", אלא שהבריטים לא הסכימו.¹²

גולדברג רצה להוציא את העתון כבר ב-15 במאי 1919 והוא האיץ בוועד הצירים – שטיפל בצדדים הפוליטיים של ה"איורוח" – לסיים את המשא ומתן עם הבריטים. באותו חודש התנהלה חליפת מכתבים ערה בין ועד הצירים למטה הצבא הבריטי בדבר שם העתון. במכתב מ-12 במאי הועלו בפני מטה הצבא – השלטון הצבאי בארץ נמשך, כאמור לעיל, עד אמצע 1920 – שלוש שאלות:

1. האם ניתן יהיה להוציא את העתון כיומון בירושלים?
2. האם אפשר יהיה לערוך את הבדיקה הצנוורלית של העתון בירושלים?
3. האם ניתן יהיה לשנות את שם העתון ל"הארץ" במקום "חדשות מהארץ"?¹³

התשובה הגיעה עד מהרה. קצין המנהלה הראשי של הצבא הבריטי בשטח הכבוש (כך נקראו ארץ ישראל וסוריה באותם ימים), הודיע לוועד הצירים כי התשובה לשתי השאלות הראשונות – חיובית. לעומת זאת, לגבי השאלה השלישית, "קצין המנהלה הראשי שואף (desires) שהשם של העתון, כלומר "The Palestine News" ישמור על צורתו העברית הקודמת. במילים אחרות: הבריטים דחו את הצעת השם "הארץ" ועמדו על כך שהוא ייקרא כבעבר.¹⁴

במכתבו לשיחה שקיים עם המזכיר דגן במטה הצבא, ומודיע לו ש"המפקד העליון אישר את ההצעות שהוגשו לו לגבי אי המשכת הופעתו של העתון, כפרסום רשמי. אם אתם מעוניינים לרכוש את נכסי המהדורה העברית, או כל מהדורה אחרת, אשמח להעביר את התנאים לקצין הפוליטי הראשי."⁹

המשא ומתן עם הבריטים נמשך מספר חודשים. המלחמה נסתיימה זה מכבר וראשי הצבא היו להוטים להיפטר ממה שיותר יחידות וגופים ששוב לא היה בהם תועלת. לדעתם, שורת העתונים שיצאה תחת הכותרת "The Palestine News" – עבר זמנה. ד"ר וייצמן, ששאף להעביר את העתון לרשות ההנהלה הציונית, גילה עד מהרה כי כרגיל, הקופה ריקה. הוא הריץ מברק לנדבן היהודי הנודע ברוסיה, י.ל. גולדברג, והאיץ בו להיכנס בעבי הקורה. בזכרונותיו כתב גולדברג:

בפברואר 1919 קיבלתי טלגרמה כחתימותיהם של וייצמן וסוקולוב, שבה הודיעו לי כי הרשות הצבאית במצרים, זו שהוציאה את העתון "חדשות מהארץ", עומדת להפסיק את הוצאת השבועון... לטובת העניין הכללי מבקשים ממני לרכוש את זכות השבועון על מנת להוציאו בארץ ישראל... באתי ברכים עם הרשות הצבאית הבריטית וכעבור חודש ימים עברה אלי באופן רשמי זכות הוצאת השבועון.¹⁰

גולדברג החל להתעניין בנכסי העתון. נראה שביקש לדעת כמו כן מהם סוגי הנייר המצויים במצרים. במכתב מו' באדר תרע"ט (9 במרס 1919), כותב לו העורך ברוך בינה, כי שלח לו דוגמה של נייר, "הנמצא למכירה בקהיר, עם כל התנאים", והוא עתיד לשלוח לו סוגי נייר נוספים.¹¹

ההמשך – רק בעברית

ב-10 באפריל 1919 סיימו שלושת העתונים – באנגלית, בעברית ובערבית – את הופעתם. כל אחד מהעורכים כתב דברי פרידה. במהדורות הערבית והאנגלית היתה הודעה כי העתונים ימשיכו לצאת, בלבוש אורחי, בהוצאת "חברת הידיעות המזרחית", שכתובתה רחוב קסר אל-ניל 30, קהיר. העתון בערבית ציין כי "ג'ארידאת פלסטין" יעבור להנהלה חדשה. העתון באנגלית הציג את המעבר בצורה דומה למדי: "דה פלסטין ניוז" מחליף בעלות. דווקא העתון בעברית נמנע מלהבטיח דבר מפורש, אלא רק זאת: "על דבר עתידו של עתוננו נודיע לקוראינו ולחותמינו בגיליון הבא או במכתב חוזר מיוחד." מאן, שמדובר היה, ככל הנראה, להוציא תוך זמן קצר עתון חדש, שלא בלבוש צבאי.

בדיעבד אנו יודעים, שדווקא העתון שלא הבטיח – קיים. העתונים באנגלית ובערבית לא ראו אור, ומכל מקום לא מוכרים עתונים בשמות דומים, שיצאו לאור במצרים או בארץ ישראל. ואילו "חדשות מהארץ" שפסק לצאת ב-10 באפריל 1919, חידש את הופעתו לאחר פחות מחודשיים וחצי. י.ל. גולדברג עלה לארץ, והביא עימו את שלמה ולצמן, כמנהל

יוצא לאור בכל יום ששני

G.H.O. PALESTINE

מהדר הנלווין: גרוש מצרי אחד.

חדשות מהארץ

התוצאה ועברית של שבועון המשלה
הצבאי המצרי אשר למהנה הכריטי
בארץ האויב הנכבשה.

The Palestine News.

חדשות מהארץ

מר סאלים קוריישי, אוצר כתבי העת בשפות היהודיות נחלץ לעזרתי, אף שהודה כי לא שמע מעולם על עתונים אלה, שהופיעו בקהיר. לעזר רב היה לי מר בראד סייבין הילל, מנהל המחלקה העברית של הספרייה הבריטית" — האוספים המזרחיים וההודיים. תוך כדי בדיקת הכרך של המהדורה העברית, גילה הילל כי מספר גיליונות בשפות היגרי ואורדו נכרכו בטופו של הכרך. לא ידוע כמה גיליונות הופיעו בשפות אלה ולא נמצאו גיליונות בשפה הגומורוקי, וכל מה שיש כיום הם העותקים המצורפים למהדורה העברית. תודתי למר הילל וכן למר קוריישי על עזרתם בחיפוש ובפיענות. מר הילל היה לי גם לעזר רב באיתור הכרך של המהדורה העברית.

2. למשל, זאב ז'בוטינסקי. במכתב מ-1919 לוייצמן, ללא תאריך מדויק, הוא מציין שהממשל הבריטי מסרב להשתמש בשם ארץ ישראל במהדורה העברית של "הפולסטיין ניוז". וראה: אגרות זאב ז'בוטינסקי, א', תל אביב תשל"ב, עמ' 89.

3. טקסטים זהים נמצאו גם במהדורות האנגלית והערבית. נראה שהבריטים עמדו על כך שלא יהיה שוני בין העתונים. תודתי נתונה לד"ר שאול שחיין, על תרגום הקטע הנ"ל מהמהדורה הערבית, וכן קטע נוסף, שהופיע בגיליון האחרון של העתון בערבית.

4. העלון נמצא בחיק L2/1831 שבארכיון הצינוני המרכזי בירושלים (להלן: אצ"מ), אחד ממספר תיקים שבהם מרוכז חומר על העתון.

5. "שי של ספרות", מוסף ספרותי לשבועון "חדשות מהארץ" (תרע"ח-תרע"ט), מהדורת צילום. הביאה לדפוס והקדימה מכובא על דיוקנו של כתב העת — נורית גוברין, תל אביב תשל"ב.

6. אצ"מ, L2/1831.
7. שם, S1/1066.
8. שם, שם.
9. שם, L3/16-19.
10. גרושין גרא, הנדיב הלא ידוע, תל-אביב חש"ד, עמ' 188-189.
11. אצ"מ, L4/621.
12. על שלבי ההולדת של היומון, ראה: מרדכי בן הלל הכהן, אתחלתא, א, ירושלים תרצ"א, עמ' 137. גם במקומות אחרים, וכיניהם בגיליון "קשר" 5, במאמרי "השנים הראשונות של עתון 'הארץ'", נכתב בהמשך לדברי הכהן, כי הבריטים התנגדו לשם "ארץ ישראל". עוד על החיכוכים עם הבריטים, ראה אצל גוברין (הערה 5 לעיל), עמ' 14, וכן הערה 15 באותו עמוד.
13. אצ"מ, L3/16-19.
14. שם, שם.

ואכן, כך היה, אבל בשינוי קטן. השם שוב לא היה "חדשות מהארץ", אלא "חדשות הארץ". הגיליון הראשון ראה אור ב-18 ביוני 1919, בעריכתו של ד"ר ניסן טורוב. לא ברור אם הבריטים שמו לב להשמטה זו, בנוסח "קרוצו של מ". פחות מחצי שנה לאחר מכן, בדצמבר 1919, בוצעה השמטה נוספת — המלה "חדשות" — ונותר השם "הארץ", שהוא מאבני היסוד של העתונות העברית הישראלית עד ימינו אלה.

מילות סיום

ראוי להביא את דברי הסיום של עורכי המהדורות האנגלית והעברית, שכן יש בהם יותר מ"מילים של שבת" המתאימות להזדמנויות מעין אלה. עורך המהדורה האנגלית בחר לעסוק בתפקידה של העתונות:

זומנים כמו אלה שבהם אנו חיים כיום, כאשר בעיות צצות אחת אחר השנייה, אין אולי כוח גדול יותר מכוחה של העתונות. הפתגם אומר: "העט תמיד חזקה יותר מהחרב", ועתון כמו שלנו יש לו ערך רב בימים סוערים אלה של השלום, לא פחות מאשר בימי המלחמה.

על מילות הסיכום של המהדורה העברית, "חדשות מהארץ", התומה "המערכת". בין השאר נכתב ברשימה הקצרה "בשעת הפרידה":

... עתוננו היה לראי, שממנו השתקפו החיים הנוכחיים בארץ ישראל במלואם, בכל פרטיהם באובייקטיביות גמורה. וההסטוריון בכאו לכתב את דברי הישוב במשך השנה הראשונה לכבוש הארץ על ידי צבאות בריטניה, ימצא לפניו חמר רב, מנופה, שאוב מהמקור הראשון, ממקורות בטוחים.

★ ★ ★

1. בכל המקורות הידועים נכתב כי העתון הופיע בשלוש שפות — אנגלית, ערבית ועברית. לפני חודשים מספר נתקלתי בספר "ההיסטוריה של מלחמת העולם הראשונה", שיצא לאור מטעם ה"טיימס" הלונדוני, ובו איזכור גם לשפות היהודיות. בביקור שערכתי ב"ספרייה הבריטית" בלונדון, בקיץ האחרון, ביקשתי לראות את העתונים בשפות היהודיות.